

عناصر جهان امروز در شعر مصطفی رحماندوست و ناصر کشاورز

دکتر عاطفه جمالی^۱، سمیه رضایی^۲، سعیده رضازاده

چکیده

این پژوهش در پی آن است تا با بررسی آثاری از "مصطفی رحماندوست" و "ناصر کشاورز"، دو شاعر برجسته کودکانه‌سرا، به چندی و چونی عناصر و پدیده‌های دنیای امروز، در شعرشان دست یابد. بدین روش که در ابتدا، کلماتی که برای نامگذاری این پدیده‌ها وضع شده‌اند، استخراج شده، و سپس چگونگی گنجاندن آن‌ها در شعر دو شاعر، بررسی گردیده است. پس از مطالعه و بررسی یکصدویست عنوان کتاب، این نتیجه حاصل شد که کشاورز بیش از رحماندوست به استفاده از این عناصر توجه نشان داده است. در اشعار بررسی شده، مضامین مربوط به عناصر زندگی معاصر، شامل عناصر مربوط به "وسایل نقلیه"، "تکنولوژی و علوم جدید"، "لوازم و اسباب منزل" و "خوراکی"ها دیده می‌شود، که بالاترین بسامد در اشعار رحماندوست، مربوط به مسائل تکنولوژی و دنیای رایانه‌ای است و در شعر ناصر کشاورز، لوازم مربوط به اسباب منزل و ابزار زندگی، از بسامد چشمگیری، نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: عناصر جهان امروز، شعر، مصطفی رحماندوست، ناصر کشاورز.

۱. استادیار دانشگاه هرمزگان.

۲. دانشجوی دکتری دانشگاه هرمزگان

تاریخ وصول: ۹۲/۴/۱۱

مقدمه

زمانی که دیگر شعر سنتی، پاسخ‌گوی نیازهای انسان معاصر نبود، نیمایوشیج به صحنه آمد و سدّ تمام محافظه‌کاری‌ها را بی‌محابا شکست؛ و نهایتاً به همت دیگرانی که پیشرو این جریان ادبی بودند، سرانجامی مطلوب به آن بخشید؛ نیما بر این باور بود که: «ادبیات ما باید از هر حیث عوض شود... عمده این است که طرز کار عوض شود و مدل وصفی و روایی را که در دنیای باشعور آدم‌هاست به شعر بدهیم» (حسن‌ئی، ۱۳۸۳: ۱۱). نه تنها تجلّی عناصر جهان بیرون در شعر باید متحوّل می‌شد، که همه عوامل تشکیل‌دهنده شعر باید به دنبال آن تغییر می‌کردند. «در هیچ جای دنیا آثار هنری و احساسات نهفته و تضمین‌شده در آن عوض نشده‌اند، مگر به دنبال عوض شدن شکل زندگی‌های اجتماعی...» (لنگررزی، ۱۳۷۸: ۱۰۹)

ما به نیازهای خود، که همان گذشتن از سدّ شعر سنتی و پایه‌گذاری شعر نو، متناسب با سلیقه انسان معاصر است، پاسخ دادیم، اما آیا ادبیات کودکان ما نیز که سال‌ها از شعر و ادبیات مخصوص به خود در مضیقه بودند، به دنبال تغییر و پیشرفت اجتماع، تغییر کرده، یا هنوز در کودکی‌های خود مانده است؟

«امروز حوزه‌ای به نام ادبیات کودک و شعر کودک در ادبیات تمام ملل وجود دارد و در شعر فارسی تا حدود شصت سال پیش، کسی به فکر این مسأله نبود. شعری که به کودکان تعلیم داده می‌شد، از همان شعرهایی بود که بزرگان آن را یاد می‌گرفتند» (شمیعی کدکنی، ۱۳۹۰: ۱۰۲). ادبیات کودکان، مانند شعر و ادبیات بزرگسالان، باید با تغییر شیوه زندگی و متناسب با آن تغییر کند. البته در شعر کودک، لازم نیست قالب شکسته شود و تغییرات بنیادین به وجود آید؛ بلکه باید کودکان را با عناصر و پدیده‌های جهانی که قرار است با آن زندگی کنند، آشنا کرد؛ هم در حوزه زبان و هم در حوزه اندیشه و مفاهیم. نویسندگان کودک باید به نیازهای کودکانه آنان آگاه باشند و با

توجه به این نیازها، در هر دوره و زمانی، برای آنان بنویسند. «کودک در زمان حال زندگی می‌کند، نه در گذشته و آینده؛ بنابراین آنچه که در محدوده حواشی و در محیط کنونی زندگی او قرار دارد، برای او معنا و مفهوم داشته و قابل درک است. با توجه به این ویژگی کودک، باید کلمات و جملات مورد استفاده، در اشعار کودکان، کلمات و جملاتی باشد که در زندگی کنونی کودک و در محیط طبیعی او در جریان است، نه کلمات و جملاتی دورافتاده و مهجور از زبان امروزی او» (مهجور، ۱۳۸۳: ۱۸۸).

«ادبیات سنتی، برای کودکان لذت‌بخش است و به آن‌ها کمک می‌کند، تا دنیا را درک کنند و با مبارزات جهانی انسان آشنا شوند.» (سورتون، ۱۳۸۲: ۲۲۸)؛ اگرچه باید پاس میراث گرانبهای ادبیات بازمانه از گذشتگانمان را بدانیم و آنچه را امروز به کهنگی گراییده است جامه‌ای نو ببوشانیم و برای کودکان و نوجوانان، به زبان امروز بازگردانیم؛ اما در کنار قصه‌های به جا مانده از ادبیات سنتی که به زبان امروز بازنویسی می‌شوند، باید به عناصر امروز و پدیده‌های دنیای معاصر نیز توجه کنیم.

کودکان امروز در دنیایی زندگی می‌کنند که شب‌ها بر روی تخت خواب می‌خوابند و اتاق خوابشان مملو است از پدیده‌هایی که محصولات دنیای امروز است. اسباب‌بازی‌ها و عروسک‌های سخن‌گو و متحرک، رایانه، با همه قابلیت‌هایش و بازی‌های رایانه‌ای که بخش وسیعی از زندگی آن‌ها را به خود اختصاص داده است، ضبط صوت‌هایی با قابلیت‌های متعدد و ده‌ها دستگاه دیگر، که هر روز بر شمار آن‌ها افزوده می‌شود. صبح‌ها بر روی میز صبحانه‌خوری، اغلب به جای نان و پنیر و پونه، شکلات صبحانه، پنیر، مربا، خامه و کرن فلکس می‌خورند. با پراید، ماکسیما، کمری، تندر... به مدرسه می‌روند. با مداد فشاری می‌نویسند و با خودنویس و دفترهای فبری و زیبا سر می‌کنند. پیتزا، لازانیا، بیف‌استروگانف، کاپوچینا و... به لیست غذای روزانه آن‌ها اضافه شده است. این‌ها زندگی کودکان امروزی را احاطه کرده‌اند؛ اما شعر آنان، گاهی همان شعر دیروز است؛ با عناصری که در دنیای امروز به اصطلاح از مد رفته‌اند.

دنیایی گسترده فراروی آن‌ها قرار دارد، که هر روز بر مضامین آن افزوده می‌شود؛ اما آیا این عناصر، در کتاب‌های کودکان، به حدّ نیازشان، بروز و ظهور یافته است؟ شاعران کودک، چگونه این عناصر را در شعرشان به کار می‌گیرند؟ گاهی شاعر قصد دارد، کلمه‌ای یا مفهومی را به کودک آموزش دهد، و زمانی دیگر، به اقتضای نیاز و برای تکمیل جمله و مفهوم دیگری، همان کلمه را به کار می‌برد. گاهی کلمه‌ای را در مفهوم حقیقی خود به کار می‌برد؛ و گاه معنای مجازی‌اش را مطمح نظر دارد.

این پژوهش در پی آن است، تا به بررسی میزان و چگونگی به‌کارگیری این عناصر، در شعر کودک، بپردازد. برای این منظور، شعر مصطفی رحماندوست و ناصر کشاورز، که از مشاهیر این حوزه هستند، انتخاب گردید.

برای دستیابی به این هدف، میزان قابل توجهی از اشعار دو شاعر کودکانه‌سرا از سال‌های هفتاد تا اکنون، و جمعاً یکصد و بیست عنوان کتاب کودک؛ هفتاد و هفت کتاب از ناصر کشاورز و چهل و هفت کتاب از مصطفی رحماندوست، انتخاب و بررسی گردید. پس از مطالعه منابع، عناصر مربوط به دنیای امروز، از آن‌ها استخراج شد و سپس مقایسه‌ای میان اشعار دو شاعر، برای یافتن چگونگی استعمال این عناصر در شعر صورت گرفت و نهایتاً به تحلیل کیفیّت و کمیّت استخدام این عناصر، در شعر هر دو شاعر پرداخته شد.

پیشینه تحقیق

برای دستیابی به پژوهش‌هایی از این دست، می‌توان به کتاب‌های ادبیّات معاصر که به صورت پراکنده به مطالبی پیرامون بررسی عناصر دنیای امروز در شعر شاعران معاصر پرداخته شده است، مراجعه کرد؛ برای مثال، کاووس حسن‌لی در کتاب "گونه‌های نوآوری در شعر معاصر" در مورد شکل‌های متنوّع نوآوری در شعر امروز سخن گفته است. در پی بررسی‌های صورت گرفته، آثار مستقل چندانی که تنها با این

هدف شکل گرفته باشد، دیده نشد. تنها یک پایان‌نامه در دانشگاه شیراز و مقاله‌ای با عنوان "بررسی عناصر زندگی معاصر در شعر سیمین بهبهانی" توسط مریم حیدری، در سامانه‌های اطلاع‌رسانی یافته شد.

بحث و بررسی

الف) میزان به کارگیری عناصر دنیای امروز

الف-۱) ناصر کشاورز

در هفتاد و هفت کتاب بررسی شده کلماتی دیده شدند که به عنوان عناصر جهان امروز که البته خیلی از آنها زیاد هم امروزی نیستند و سابقه آنها به نسل پدر بزرگ بزرگ‌ترهای بچه‌ها نیز می‌رسد، در این مختصر مشاهده می‌شود (قابل ذکر است که از بازگویی واژه‌های تکراری پرهیز شده است):

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۱	پاییز خانم	۱۳۷۱	هوایما، وضعیت قرمز، بمب، آنتن.
۲	آسمان دریا شد	۱۳۷۶	-
۳	آه پونه	۱۳۷۶	دوربین و لوازم مربوط به آن
۴	بوی گردوهای کال	۱۳۷۶	-
۵	گره به من میوه داد	۱۳۷۸	اتو
۶	باغ رنگارنگ آواز قشنگ	۱۳۷۸	-
۷	چاقاله بادوم تنبل ج ۱	۱۳۷۸	ذره‌بین، نیمکت
۸	چاقاله بادوم تنبل ج ۲	۱۳۷۸	مهدکودک
۹	چاقاله بادوم تنبل ج ۳	۱۳۷۸	-

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۱۰	قصه منظوم حسن کچل ج ۱	۱۳۷۸	-
۱۱	قصه منظوم حسن کچل ج ۲	۱۳۷۸	-
۱۲	قصه منظوم حسن کچل ج ۳	۱۳۷۸	-
۱۳	از همه بهتر مامان منه	۱۳۷۹	گاز، فرگاز
۱۴	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۱	۱۳۷۹	پستونک، پوشک، واکسن، اتو
۱۵	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۲	۱۳۷۹	کیک خامه، کف بازی
۱۶	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۳	۱۳۷۹	-
۱۷	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۴	۱۳۷۹	فرگاز
۱۸	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۵	۱۳۷۹	کمد و اسباب بازی
۱۹	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۶	۱۳۷۹	کامیون، خیابان
۲۰	ترانه‌های نی نی کوچولو ج ۷	۱۳۷۹	-
۲۱	حسنی و گل آقا	۱۳۸۰	-
۲۲	فرشته‌ای از آسمون	۱۳۸۰	کامیون، چراغ، چرخ ماشین، بوق، پنجر، لاستیک
۲۳	شعرهای خانه ما ج ۱	۱۳۸۱	-
۲۴	شعرهای خانه ما ج ۲	۱۳۸۱	فرگاز، بادکنک، پاک کن
۲۵	آدم و پروانه	۱۳۸۱	خیابان، خط کش، چراغ قوه
۲۶	دویدم و دویدم، به یک پلنگ رسیدم	۱۳۸۰	مداد تراش
۲۷	می می نی الهی بدنبینی	۱۳۸۱	-
۲۸	می می نی تولد و مهمونی	۱۳۸۱	-
۲۹	می می نی چه دوست نازنینی	۱۳۸۱	-

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۳۰	می‌می‌نی حالا تمیزترینی	۱۳۸۱	-
۳۱	می‌می‌نی گل می‌کشه یا نی‌نی	۱۳۸۱	-
۳۲	می‌می‌نی یه عالمه شیرینی	۱۳۸۱	-
۳۳	بچه‌های جورواجورج ۱	۱۳۸۲	پوشک، اسباب‌بازی، عروسک
۳۴	بچه‌های جورواجورج ۲	۱۳۸۲	آنتن، سیم، فنر، قطار
۳۵	بچه‌های جورواجورج ۳	۱۳۸۲	-
۳۶	بچه‌های جورواجورج ۴	۱۳۸۲	یخچال، تابلوی راهنمایی، ماژیک، بنزین، پمپ بنزین
۳۷	بچه‌های جورواجورج ۵	۱۳۸۲	ژله کیک، ماکارونی
۳۸	بچه‌های جورواجورج ۶	۱۳۸۲	بخاری
۳۹	آب بابا ماما	۱۳۸۳	-
۴۰	مداد کوتاه	۱۳۸۳	ویزیت دکتر، بمب، موشک
۴۱	تیکه تیکه تیکه توی لباس‌های تاریکه	۱۳۸۳	-
۴۲	موهای ۶ متری	۱۳۸۴	-
۴۳	مرا یک دایناسوردرسته قورت داده	۱۳۸۴	دوچرخه، مترو، عروسک، ماشین
۴۴	ترانه‌های نی‌نی توپولی ج ۱	۱۳۸۶	پستونک
۴۵	ترانه‌های نی‌نی توپولی ج ۲	۱۳۸۶	قوٹی کرم، لاک، کمد
۴۶	ترانه‌های نی‌نی توپولی ج ۳	۱۳۸۶	-
۴۷	ترانه‌های نی‌نی توپولی ج ۴	۱۳۸۶	پوشک، عروسک
۴۸	ترانه‌های نی‌نی توپولی ج ۵	۱۳۸۶	کمد، اتو

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۴۹	هادی و گلّه آبادی	۱۳۸۶	-
۵۰	تاتی کوچولو می‌خنده، شیرینه مثل قنده ج ۱	۱۳۸۶	-
۵۱	تاتی کوچولو می می می‌خواد، گرسنه‌شه خیلی زیاد ج ۲	۱۳۸۶	-
۵۲	تاتی کوچولو تو خونه، سازمی‌زنه می‌خونه ج ۳	۱۳۸۶	تلفن
۵۳	تاتی کوچولو دوست منه، هر روز به من زنگ می‌زنه ج ۴	۱۳۸۶	آبرنگ، تلفن
۵۴	تاتی کوچولو آب می‌خواد، خسته شده خواب می‌خواد ج ۵	۱۳۸۶	عروسک
۵۵	تاتی کوچولو باهوشه، خودش لباس می‌پوشه ج ۶	۱۳۸۶	پوشک
۵۶	تاتی کوچولو توی بازی‌هاش، دوست با همه همبازی‌هاش ج ۷	۱۳۸۶	اسباب بازی، پنچرشدن، تلویزیون، رادیو، کارتون
۵۷	این ایستگاه قطاره شیمو مسافر داره	۱۳۸۶	قطار و لوازم آن، ایستگاه، راه آهن، بوق، بلیت، ریل، جاده
۵۸	شیمو کوچولو می‌تونه کاریکنه تو خونه	۱۳۸۶	جاروبرقی، تور، پرده، کیک لقمه‌ای
۵۹	قطار دوچرخه ماشین، با شیمو جون سوار شین	۱۳۸۶	قطار، تراکتور، هواپیما، سه‌چرخه، بوق و زنگ، اتوبوس، راننده، دنده، دوچرخه
۶۰	آب و شکر با لیمو شربت می‌سازه شیمو	۱۳۸۶	-

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۶۱	خروس و گاو و بره شیمو یه دامپروره	۱۳۸۶	-
۶۲	شیمو با فکر تازه ماسک و لباس می‌سازه	۱۳۸۶	عناصری از جمله کارت دعوت که البته خیلی هم مفهوم جدیدی نیست. لباس آتش نشانی، کاغذ و مقوا، که کودک در آن با اسامی آشنا می‌شود، که تاکنون نمی‌شناخته است. ماسک
۶۳	گاز و کلاچ و دنده شیمو شده راننده	۱۳۸۶	گاز، کلاچ، دنده، راننده، اتوبوس، ماشین، تونل
۶۴	غنچه گل قشنگه شیمو کوچولو زرنگه	۱۳۸۶	-
۶۵	گربه رو پشت‌بومه شیمو آتیش‌نشونه	۱۳۸۶	لوازم آتش‌نشانی، آذیر، آب پاش، ماشین، خیابان
۶۶	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۱	۱۳۸۸	پرده سینما و فیلم، کارتون
۶۷	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۲	۱۳۸۸	کالسکه، رورواک، تخت‌خواب
۶۸	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۳	۱۳۸۸	رادیو، طبل، قطار، هواپیما، کشتی
۶۹	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۴	۱۳۸۸	چادر مسافرتی
۷۰	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۵	۱۳۸۸	کلاه ایمنی
۷۱	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۶	۱۳۸۸	-

۴۲ □ پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی (علمی - پژوهشی)، سال چهارم، شماره ۳ (پیاوردی ۱۵)، بهار ۱۳۹۳

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۷۲	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۷	۱۳۸۸	چراغ خواب
۷۳	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۸	۱۳۸۸	آکواریوم
۷۴	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۹	۱۳۸۸	-
۷۵	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۱۰	۱۳۸۸	مهدکودک
۷۶	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۱۱	۱۳۸۸	-
۷۷	نقاشی‌های تاتی رنگ‌های قاطی پاطی ج ۱۲	۱۳۸۸	-

الف-۲) مصطفی رحماندوست

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۱	کی بود، کی بود، من نبودم	۱۳۷۰	-
۲	صدای ساز می‌آید	۱۳۷۰	-
۳	بهار اینجاست	۱۳۷۰	-
۴	پرندگان	۱۳۷۲	-
۵	دوستی شیرین است	۱۳۷۲	-
۶	موسیقی باد	۱۳۷۴	-
۷	دوپر، دوپر، چهارپر	۱۳۷۵	-
۸	سگی بود، جنگلی بود	۱۳۷۵	-

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۹	قصه آیه‌ها	۱۳۷۶	-
۱۰	ماست و خروس کدخدا	۱۳۷۶	-
	دوپر دوپر چهارپر	۱۳۷۶	-
۱۱	لباس عید گنجشک	۱۳۷۸	-
	بابا آمد نان آورد	۱۳۷۸	
۱۲	بهار	۱۳۷۹	-
۱۳	تابستان	۱۳۷۹	-
۱۴	پاییز	۱۳۷۹	-
۱۵	زمستان	۱۳۷۹	-
۱۶	گل لبخند، سلام	۱۳۷۹	ماشین، پلان، کلاچ
۱۷	فصل بهار بنویس	۱۳۷۹	ماشین، ترمز
۱۸	آسمان هنوز آبی‌ست	۱۳۸۰	-
۱۹	باغ و باد و گل	۱۳۸۰	-
۲۰	پاییزی‌ها	۱۳۸۰	-
۲۱	مرغ قشنگ تپلی	۱۳۸۰	-
	قصه‌های دیروز برای بچه‌های امروز	۱۳۸۰	-
۲۲	خورشید فصل‌ها	۱۳۸۱	-
۲۳	قدقد هر روزت چی شد؟	۱۳۸۲	-
	غول کوچولو اومده، بترس لولو اومده	۱۳۸۲	-

ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۲۴	ترانه‌های عاشقانه	۱۳۸۳	کامپیوتر، گرافیک، آی‌دی، پس‌ورد، اینترنت، پاکس، دیلیت، دلار، موس، آن‌لاین، چت، سایت، مبل، کلیک، فیری.
۲۵	جوجه من کو؟	۱۳۸۳	-
۲۶	بازی با انگشت‌ها	۱۳۸۳	-
۲۷	پرنده گفت به به	۱۳۸۴	-
۲۸	بازی‌های پنج انگشت	۱۳۸۴	-
۲۹	رنگ و وارنگ از همه رنگ	۱۳۸۴	-
۳۰	باچی بزم، با چی بیارم	۱۳۸۵	-
۳۱	پنج تا انگشت بودند که... غذاها	۱۳۸۵	-
۳۲	پنج تا انگشت بودند که... مراسم‌ها	۱۳۸۵	-
۳۳	پنج تا انگشت بودند که... بازی‌ها	۱۳۸۵	-
۳۴	پنج تا انگشت بودند که... شغل‌ها	۱۳۸۵	-
۳۵	کاش حرف بزنی	۱۳۸۵	قطار
۳۶	ترانه‌های نوازش	۱۳۸۵	-
۳۷	گربه نازقندی	۱۳۸۶	-

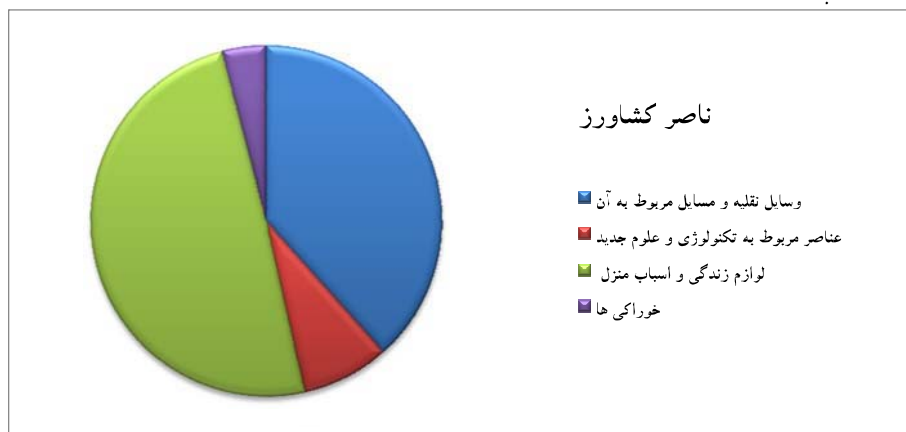
ردیف	نام کتاب	سال انتشار	عناصر جهان امروز
۳۸	اون چیه که اون کیه که	۱۳۸۶	این کتاب که برای خردسالان نوشته شده است، از معدود کتاب‌هایی است که رحماندوست تا حدی عناصری که البته خیلی هم جدید نیستند و در گذشته‌های بسیار دور هم وجود داشته‌اند را به کودکان معرفی کرده است. مانند: پلیس، مداد رنگی، گل‌فروشی، عروسک، پرچم، مسواک، بستنی و عناصری که مربوط به جهان امروز در این کتاب یافته شد، عبارتند از هواپیما و اتو
۳۹	ترانه‌های ایمنی ۱	۱۳۸۹	-
۴۰	ترانه‌های ایمنی ۲	۱۳۸۹	-
۴۱	ترانه‌های ایمنی ۳	۱۳۸۹	آمیولانس، ترمز، ماشین آتش‌نشانی

ب) مضامین مربوط به عناصر دنیای امروز

در اشعار بررسی شده از دو شاعر مزبور، مضامین مربوط به عناصر زندگی امروز، شامل عناصر مربوط به وسایل نقلیه، تکنولوژی و علوم جدید، لوازم و اسباب منزل و خوراکی‌ها دیده می‌شوند؛ قابل ذکر است که با تسامح می‌توان نمونه‌های مضامین مربوط به یک گروه را در گروه دیگر جای داد. عناصر مربوط به مضامین یاد شده در جدول زیر مشاهده می‌شود:

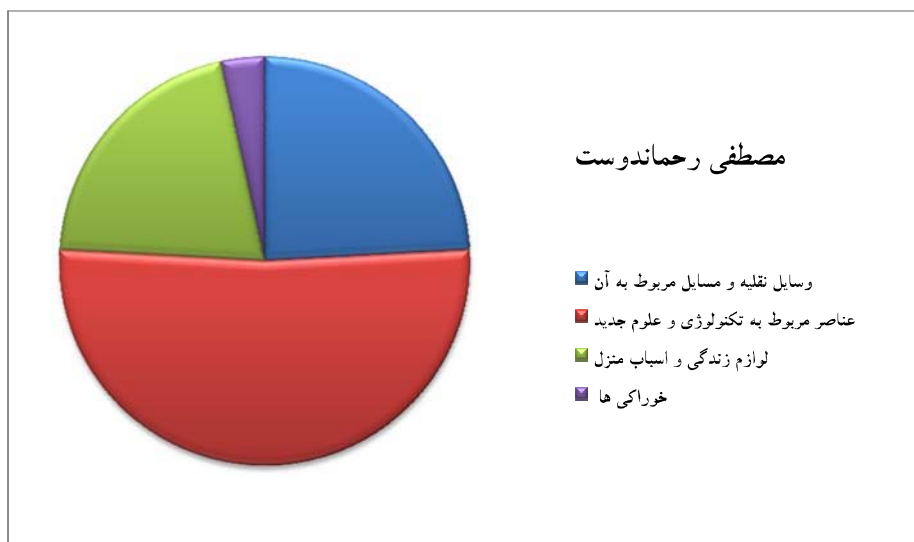
نام شاعر	عناصر مربوط به وسایل نقلیه و مسائل مربوط به آن	عناصر مربوط به تکنولوژی و علوم جدید، از جمله رایانه و لوازم مربوط به آن	لوازم زندگی و اسباب منزل	خوراکی‌ها
ناصر کشاورز	هوایما، قطار، تراکتور، سه‌چرخه، زنگ، اتوبوس، راننده، دوچرخه، مترو، ماشین، موشک، تابلوی راهنمایی، بنزین، پمپ بنزین، خیابان، خط‌کش، کامیون، چرخ‌ماشین، بوق، پنجر، لاستیک، آژیر، ترمز، راه آهن، بلیت، جاده، ریل، تونل، گاز، کلاچ، دنده، راننده، گاز، کلاچ، دنده، تونل.	وضعیت قرمز، بمب، موشک، پرده سینما و فیلم، کارتون، جارو برقی.	آکواریم، چراغ خواب، کلاه ایمنی، چادر مسافرتی، رادیو، طبخ، کالسکه، روروک، تخت‌خواب، کارتون، لوازم آتش‌نشانی، کارت دعوت، لباس آتش‌نشانی، کاغذ و مقوا، جاروبرقی، تور، پرده، پوشک، عروسک، آبرنگ، تلفن، قوطی‌کرم، لاک، کمد، پستونک، ویزیت دکتر، بخاری، یخچال، ماژیک، آنتن، سیم، فنر، اسباب‌بازی، مدادتراش، خط‌کش، چراغ‌قوه، فرگاز، چراغ، پستونک، پوشک، واکسن، اتو، ذره‌بین، نیمکت، بادکنک، پاک‌کن، کف‌بازی.	کیک لقمه‌ای، ژله کیک، ماکارونی، کیک خامه.
مصطفی رحماندوست	ماشین، کلاچ، آمبولانس، ماشین آتش‌نشانی، پلیس، هوایما، قطار.	کامپیوتر، گرافیک، آیدی، پس‌ورد، اینتر، باکس، دیلیت، دلار، موس، آن‌لاین، چت، سایت، میل، کلیک، فیری.	مداد رنگی، عروسک، پرچم، مسواک، اتو، مبل.	بستنی

ب-۱) نمودار زیر چندی و چونی مضامین مربوط به عناصر زندگی معاصر را در شعر ناصر کشاورز را نشان می‌دهد:

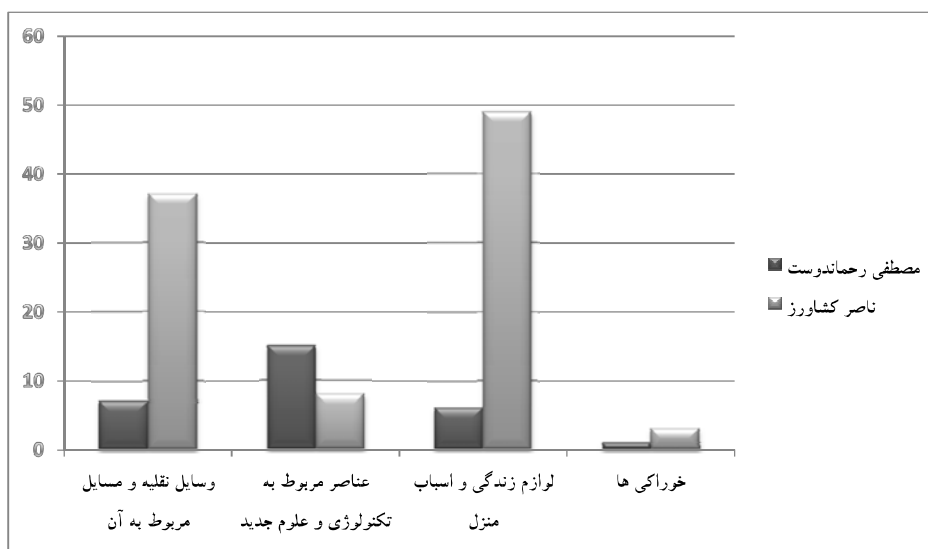
همان‌گونه که دیده می‌شود، بالاترین بسامد مضمون، در اشعار کشاورز، مربوط به لوازم زندگی و اسباب منزل است و پس از آن، عناصر مربوط به تکنولوژی و علوم جدید قرار دارد. کشاورز از عناصر مربوط به خوراکی‌ها کمتر استفاده کرده است.

ب-۲) در نمودار زیر، مضامین مربوط به عناصر جهان امروز در شعر مصطفی رحماندوست دیده می‌شود:

در اشعار رحماندوست، مضامین مربوط به مسائل تکنولوژی و دنیای رایانه‌ای، نسبت به دیگر مؤلفه‌ها از فراوانی بیشتری برخوردار است؛ و عناصر مربوط به خوراکی‌ها کم‌ترین بسامد را دارد.

پ-۳) در نمودار زیر مقایسه‌ای میان عناصر جهان امروز در شعر دو شاعر نامبرده از حیث نوع مضامین، انجام شده است:

داده‌ها بر اساس تعداد مضامین می‌باشد

پ) چگونگی به‌کارگیری پدیده‌های جهان معاصر

استفاده هر دو شاعر از این پدیده‌ها گاه به صورت واژه‌ای است که طبق روال معمولی در جمله بیان شده است و هیچ استعاره یا رمزی در آن نیست؛ اما گاهی این واژه‌ها را با زبانی مجازی عرضه کنند. گاهی برای توضیح یک واژه و معرفی آن به

کودک، آن را در متن می‌گنجانند و به عبارتی شاعر قصد شناساندن یک پدیده یا شیء به کودک را دارند؛ اما زمانی هم دیده می‌شود که چنین قصدی در میان نیست و کلمات به اقتضای نیاز به آن‌ها در کلام جاری می‌شوند و شاید خود شاعر نیز از چگونگی آن بی‌خبر است و برای رسیدن به هدف خود - رساندن معنا -، کلمه را به عنوان یک وسیله استفاده می‌کند. به بیانی دیگر می‌توان گفت، به کارگیری عناصر جهان امروز در شعر شاعران کودک و به طور اخص، دو شاعر مزبور، گاهی به صورت حقیقی و گاهی مجازی بوده است، گاهی استعمال کلمه مورد نظر هدف اوست؛ و زمانی وسیله رسیدن به آن هدف.

«نویسنده‌ای که زبان قاموسی و واقعی را به منظور انتقال یک تصویر بصری (یک عکس بصری از اشیاء) به ذهن خواننده به کار ببرد، به تصویرپردازی دست زده است. برخی منتقدان می‌گویند: کاربرد زبان واقعی برای خلق یا بازنمایی یک تجربه حسی، تصویرپردازی نام دارد. نویسندگان واقع‌گرا برای بازنمایی واقعیت از این نوع تصویرپردازی استفاده می‌کنند. کاربرد صناعات بلاغی برای بیان تصوّر و اندیشه انتزاعی در زبانی زنده، خلّاقه و ابداعی نیز تصویرپردازی نامیده می‌شود. تصویرپردازی نوع دوم که از شگردهای تشبیه، تشخیص، کنایه، استعاره و دیگر صناعات معنوی بهره می‌گیرد، عنصر اساسی شعر و شالوده کار شاعری است» (فنونوحی، ۱۳۸۹: ۴۶).

اکنون به بررسی چند نمونه از اشعار دو شاعر، که در آن‌ها پدیده‌های جهان امروز به صورت‌های مختلف به کار رفته‌اند، می‌پردازیم:

پ-۱) نمونه‌های کاربرد زبان واقعی

پ-۱-۱) اشعاری که عناصر جهان امروز در آن‌ها به مقتضای نیاز به کلمه به کار رفته‌اند:

- شاید بازیگر بشه / بازی کنه تو فیلم‌ها / عکسش بیفته هر شب / رو پرده سینما...
(کشاورز، ۱۳۸۸: ۱۲)

- فرشته از اونجا پرید / رفت و به یک جاده رسید / بال‌هاشو بست / رفت وسط
جاده نشست / یه کامیون از راه رسید... (کشاورز، ۱۳۸۰ ب: ۱۱)

- یزیزی رو نگاه کن / پاهاش مثل قطاره / به جای بوق و دنده / زنگوله و شاخ
داره... (کشاورز، ۱۳۸۴: ۶)

- شیمو هواپیمایی / یک نفره سواره / می‌ره بالا تو ابرا / میاد پایین دوباره (همان):
(۱۱-۱۰)

- باز هم این یا کریمم خانه نیست / رفته با گنجشک‌ها بازی کند / او همیشه می‌رود
بالای بام / روی آنتن لی له بازی کند (کشاورز، ۱۳۷۱: ۱۹)

- کامپیوتر، کلیک، صبر کنید... / چند تغییر وضع اجباری / باز شد صفحه
همیشگی ام / با گرافیک خشک تکراری (رحماندوست، ۱۳۸۳: ۱)

پ-۱-۲) اشعاری که پدیده‌های دنیای امروز در آن معرفی شده‌اند و شاعر قصد
شناساندن آن پدیده، به کودک و نوجوان را دارد، خواه به صورت مستقیم یا غیر
مستقیم:

در کتاب تاتی... شاعر می‌خواهد، اشیائی چون تلویزیون، رادیو را به وسیله تصویر
به کودکان بشناساند:

- چیه این اسباب بازی؟ / یه کیفه یا رادیو؟! / صدای گریه می‌ده / هی می‌گه میومبو
/ تلویزیونه شاید / نشون می‌ده به کارتون... (کشاورز، ۱۳۸۶ الف: ۴).

در کتاب پاییز خانم، ناصر کشاورز با استفاده از لوازم مربوط به جنگ، یکی از
حوادث دنیای امروز را توضیح داده است. در واقع شاعر می‌خواهد با استفاده از این
واژه‌ها، یکی از وقایعی که در جهان امروز رخ داده است را توضیح دهد:

عناصر جهان امروز در شعر مصطفی رحماندوست... • دکتر عاطفه جمالی، سمیه رضایی و... • صص ۵۴-۳۳ □ ۵۱

- وضعیت قرمز شد / من دم پنجره‌ام / ماهی من در حوض / من و او خیره به هم
(کشاورز، ۱۳۷۱: ۱۴)

شعر «دود و درخت» ناصر کشاورز، منعکس‌کننده معایب دنیای ماشینی امروز
است و نمونه‌های دیگر:

- فکر می‌کنم این ماشین / آتش نشانی باشه / می‌تونه با شیلنگش / آب رو آتیش
پیشه ... پشت ماشین اون‌ها / یه دونه شیر آبه / می‌خوان ببینن آب پاش / سالمه یا
خرابه... سورا! بزن آژیرو / تا راهمون وا بشه / بهتره هر چی زودتر / این گربه پیدا
بشه... (کشاورز، ۱۳۸۴: ۲-۱۶)

پ-۲) نمونه‌های کاربرد مجازی زبان

نمونه اشعاری که دو شاعر به کمک عناصر جهان امروز تصویرپردازی هنری کرده،
و به وسیله کلمات، دنیایی مجازی را تصویر نموده‌اند:

ناصر کشاورز در شعر زیر دوش حمام خانه را از زبان یک کودک به ابری پر از باران
تشبیه کرده است که قطره‌های دوش مانند باران دانه دانه پایین می‌ریزند و کودک در
زیر این باران گرم در حال لذت بردن است:

- می‌گه که دوش حموم / ابری پر از بارونه / قطره‌ها مثل بارون / می‌ریزه دونه
دونه / دوش حموم خونه / بارون گرمی داره / خوشم می‌یاد وقتی که / روی تنم
می‌باره (کشاورز، ۱۳۸۲: ۱۲).

رحماندوست در این شعر، از اصطلاحات کامپیوتری استفاده کرده است. به جای
حذف کردن، دلیلت کردن آورده است و موس را به موجودی زنده تشبیه کرده که برای
دلیلت کردن نامه‌های دروغی به راه افتاده است.

- دل این باکس ماجراها داشت / و پر از وعده‌های پوشالی / سفر مفت، کار، دلار،
دلار / هدیه‌های زیاد مجانی / و تقاضا برای یک دیدار... نامه‌های دروغی بسیار /

همه را پس دیلیت باید کرد / موس من رفت تا دیلیت کند (رحماندوست، ۱۳۸۳: ۲)
کشاورز در این شعر صابون را به موجودی تشبیه کرده که توانایی فرار کردن از دست کودک را دارد و همه ماجراها در اشعار خردسالان، از زبان یک خردسال گفته می‌شود.

- ... نی نی کوچولو رفته تو فکر / نمی دونه چه کار کنه / دوست نداره که صابونه / از دست اون فرار کنه (کشاورز، ۱۳۷۹: ۵)

و اشعار دیگری که هر دو شاعر از این عناصر به صورت‌های مختلف و زیبا استفاده کرده‌اند:

- بوی آن چون عطر گل‌ها / روح آدم را بگیرد / عکس شب‌نم را بگیرد / گاه مثل دوربینی (کشاورز، ۱۳۷۶: ۱۴)

نتیجه‌گیری

هر عصر و دوره‌ای، زبان، اندیشه و نگاهی دیگر می‌طلبد. این نیاز، تنها منحصر به ادبیات بزرگسالان نیست و شامل ادبیات کودک و نوجوان نیز هست. ادبیات کودک، باید با تغییر شرایط و لوازم زندگی، متناسب با نیازهای کودکانه‌شان، تغییر و تحول یابد. این تغییر و تحول در حوزه واژگان و استفاده از عناصر جهانی که کودک در آن زندگی می‌کند، یکی از ضروریات است. در پژوهش حاضر، پس از بررسی یکصد و بیست عنوان کتاب؛ هفتاد و هفت جلد از ناصر کشاورز، و چهل و هفت کتاب از مصطفی رحماندوست، با هدف یافتن میزان به‌کارگیری این عناصر در شعر ایشان، این نتیجه حاصل شد که کشاورز بیشتر به این موضوع توجه داشته است. به طور کلی می‌توان گفت، در شعر هر دو شاعر، استفاده از این واژه‌ها، بسیار کم است و شامل همه عناصر نمی‌شود.

در یکصد و بیست کتاب بررسی شده، استفاده از عناصر جهان امروز، در حیطه

عناصر مربوط به وسایل نقلیه و مسائل مربوط به آن، تکنولوژی و علوم جدید، لوازم زندگی و اسباب منزل و خوراکی‌ها بوده است. بیش‌ترین استفاده ناصر کشاورز از مضامین مربوط به لوازم زندگی و اسباب منزل، و بیش‌ترین استفاده مصطفی رحماندوست، مربوط به تکنولوژی و علوم جدید است؛ و کم‌ترین استفاده هر دو شاعر مربوط به خوراکی‌هاست.

چگونگی به‌کارگیری عناصر جهان امروز در شعر هر دو شاعر این‌گونه بوده است که یا شاعر، کلمه را در معنای حقیقی خود به کار برده و یا معنای مجازی آن را مطمح نظر قرار داده است. با نگاهی دیگر می‌توان گفت استعمال هر دو شاعر از این لوازم و عناصر، یا به اقتضای نیاز شاعر به کلمه و کامل کردن مفهوم جمله است و یا برای تعریف، توضیح و شناساندن پدیده مزبور، که برای کودکان تازگی دارد، آن را در شعر خویش گنجانیده است.

منابع

۱. حسن‌لی، کاووس. (۱۳۸۳). گونه‌های نوآوری در شعر معاصر ایران. تهران: ثالث.
۲. رحماندوست، مصطفی. (۱۳۷۹ الف). گل لبخند، سلام. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۳. _____ . (۱۳۷۹ ب). فصل بهار بنویس. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۴. _____ . (۱۳۸۳). ترانه‌های عاشقانه. تهران: شب‌اویز.
۵. _____ . (۱۳۸۵). کاش حرف بزنی. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۶. _____ . (۱۳۸۶). اون چیه که، اون کیه که. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۷. _____ . (۱۳۸۹). ترانه‌های ایمنی. جلد ۱-۳. تهران: افق، کتاب‌های فندق.
۸. شفیع‌ی کدکنی، محمدرضا. (۱۳۹۰). با چراغ و آینه، در جستجوی ریشه‌های تحول شعر معاصر ایران. تهران: سخن.
۹. فتوحی، محمود. (۱۳۸۹). بلاغت تصویر. تهران: سخن.
۱۰. کشاورز، ناصر. (۱۳۷۱). پاییزخاتم. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۱۱. _____ . (۱۳۷۶). آه پونه. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۱۲. _____ . (۱۳۷۸ الف). گربه به من میوه داد. تهران: افق.
۱۳. _____ . (۱۳۷۸ ب). مجموعه چاقاله‌بادوم تنبل. تهران: قدیانی، کتاب‌های بنفشه.
۱۴. _____ . (۱۳۷۹ الف). از همه بهتر مامان منه. تهران: نسل نو.
۱۵. _____ . (۱۳۷۹ ب). مجموعه ترانه‌های نی‌نی کوچولو. تهران: رویش.
۱۶. _____ . (۱۳۸۰ الف). دویدم و دویدم، به یک پلنگ رسیدم. تهران: مؤسسه نشر افق، کتاب‌های فندق.
۱۷. _____ . (۱۳۸۰ ب). فرشته‌ای از آسمون. تهران: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان.
۱۸. _____ . (۱۳۸۱ الف). آدم و پروانه. تهران: شرکت به‌نشر، کتاب‌های پروانه.
۱۹. _____ . (۱۳۸۱ ب). شعرهای خانه ما. جلد ۱ و ۲. تهران: مؤسسه انتشارات قدیانی، کتاب‌های بنفشه.
۲۰. _____ . (۱۳۸۲). مجموعه بچه‌های جورواجور. تهران: مؤسسه انتشارات قدیانی، کتاب‌های بنفشه.
۲۱. _____ . (۱۳۸۳). مداد کوتاه. تهران: شب‌اویز.
۲۲. _____ . (۱۳۸۴). مرا یک دایناسور درسته قورت داد. تهران: مؤسسه انتشارات قدیانی، کتاب‌های بنفشه.
۲۳. _____ . (۱۳۸۶). مجموعه تاتی کوچولو توی بازی‌هاش، دوست با همه همبازی‌هاش. ج ۷. تهران: مؤسسه انتشاراتی قدیانی.
۲۴. _____ . (۱۳۸۶ ب). ترانه‌های شیمو شیمو. ۱۲ جلد. تهران: پنجره.
۲۵. _____ . (۱۳۸۶ ج). مجموعه ترانه‌های نی‌نی توپولی. تهران: رویش.
۲۶. _____ . (۱۳۸۸). نقاشی‌های تاتی، رنگ‌های قاطی پاطی. ج ۱-۱۲. تهران: انتشارات قدیانی.
۲۷. لنگرودی، شمس. (۱۳۷۸). تاریخ تحلیلی شعر نو. ج ۲. تهران: انتشارات مرکز.
۲۸. مهجور، سیامک‌رضا. (۱۳۸۳). قصه و قصه‌گویی (تحلیلی روان‌شناختی و تربیتی). شیراز: ساسان.
۲۹. نورتون، دونا. (۱۳۸۲). شناخت ادبیات کودکان: گونه‌ها و کاربردها از روزن چشم کودک. تهران: قلمرو.